

Між жовтнем і листопадом

[Анатолій Грабченко]

#24-25 от 25.10.2005

Жовтень-листопад. Чудова пора – різнобарвна, яскрава, тепла, свіжа, прозора... Скільки пісень, поезій, легенд, казок, веселих і сумних бувальщин, художніх полотен пов'язано з цим неповторним, але коротким, як мить, часом. А може це межа? Якщо так, то яке її призначення? Єднати минуле, сьогодення і завтрашнє, чи бути непорушним кордоном між минулим і майбутнім? Адже саме листопад, як процес, оголює дерева, скидає геть їх барвисте вбрання, робить усі рослини по-сирітськи, пригніченими, одноманітно сірими, готує прихід зимової стужі. То що ж це за час – між жовтнем і листопадом?

: () .

Народився я в місті Костянтинівка Донецької (Сталінської) області. Це не шахтарське місто. Металургійний, хімічний, керамічний, цинковий, дзеркальний, склозаводи та інші кучно розташувалися вздовж невеличкої річки Казений Торець, яка впадає в Сіверський Донець недалеко від Слов'янська, та вздовж залізниці Москва–Кавказ. Значимість цих промислових підприємств своєрідно „оцінила” фашистська Німеччина – наше місто (район заводів) почали масовано бомбардувати вже на початку серпня 1941 року. А прожекторами, виготовленими на відродженому після розрухи нашому заводі „Авто скло–25” Маршал Радянського Союзу Г.К. Жуков сліпив німців під час штурму Берліну в травні 1945 року. Рубінові зорі московського Кремля також були свого часу виготовлені в нашому місті. Зараз там не палахкотять доменні печі, „мовчать” заводські димарі.

З трепетною вдячністю я згадую всіх моїх учителів – від першої вчительки до вчителів у моєму дорослому житті, тому що усе в ньому багато в чому залежало від того, якою мірою мені вдалося проникнути в поле притяжіння їхньої аури. Відразу повинюсь: колективний портрет усіх моїх учителів створити я ніколи не зможу. Нехай це будуть тільки ескізи до портретів деяких з них.

... Вересень 1943 року. Через два тижня після звільнення міста від фашистів я побіг у школу

записуватися в перший клас. Повернувся додому в сльозах – не записали, тому що в школі (звичайний уцілілий будинок) ні на чому сидіти, треба принести стіл і стілець. А нашу хату – мазанка, земляна долівка – фашисти спалили, згоріли і «меблі». Уціліла тумбочка. От за нею я і просидів 4 роки моєї початкової школи.

Вчитися почали всі діти шкільного віку. Не визнавались ніякі причини, з яких потенційний школяр міг залишитися осторонь школи. І це в той час, коли фронт ще був поруч – якась сотня кілометрів.

Викладали українською. Поруч була школа з російським викладанням. Мовних проблем не було ні для кого і не могло бути. Проблема була з підручниками.

В благодатну пору – між жовтнем і листопадом почалося моє навчання в школі, мої зустрічі з Учителями...

Моя перша вчителька – Марія Яківна Бадер. Висока, виснажена, потерта біляча куртка, полотняна сумка вічно в правій руці, двоє дітей, розстріляний, як ворог народу, чоловік. Коли вона починала урок, усе залишалося за межами класу. Краснопис, перші слова по складах, перше додавання і віднімання, а потім «Читанка» і «Рідна мова» і далі, далі. А коли закінчувалися заняття, і вона йшла додому з полотняною сумкою, набитою до верху нашими саморобними «зошитами», її чекали свої голодні діти, нетоплена квартира, проблеми з одягом, суворий післявоєнний побут. Вона вміла робити з навчання свято, обдаровуючи нас радістю пізнання. Ми стали учнями.

... П'ятий клас. З'явився новий математик – Петро Федорович Бойко. Енергійний, швидкий, напористий. Сухуватий, здавалося – усе тільки про математику. Домашні завдання ділив на дві частини – обов'язкову для всіх і особливу – «на подумати». Неважко здогадатися, що незабаром більшість з нас зайнялася тим, над чим треба пометикувати, а обов'язкова частина виконувалася наче сама собою... І ми «стали» математиками.

... Сергій Сергійович Сахаров викладав географію. Високого зросту, стрункий, шляхетна сивина і неквапливість, зовнішня. Як тільки він входив у клас, ми усі перетворювалися в мандрівників, що переборювали пустельну Сахару, піднімалися на найвищі вершини Паміру, стридали разом з кенгуру в Австралії, каталися на слонах на півострові Індостан, милувалися водоспадами Північної Америки, плили в козацьких «Чайках» по Дніпру і по Чорному морю, дивувалися звичаям аборигенів Латинської Америки, боролися зі штормами в Біскайській затоці, обстежували тайгу в районі падіння Тунгуського метеорита. Кожна крапка на карті могла ожити предметно, опукло, зненацька слова вчителя матеріалізувалися в нашій дитячій уяві. Високе мистецтво – представляти учням свій предмет у яскравих відчутних образах... І ми полюбили географію.

... Єлизавета Ісааківна Барбаумова. Учасниця Великої Вітчизняної війни, перекладач у штабі Рокосовського, німецька мова. З дев'ятого класу урок починався з короткої політінформації німецькою мовою (за списком), граматичний розбір – німецькою, напам'ять в оригіналі вірші Гейне і Вайнерта („Auf die Berge will ich steigen...”), переказ німецькою. І ми стали «німцями», хоча після війни з фашистською Німеччиною це було непросто.

... Наш беззмінний класний керівник Василь Максимович Басанець викладав українську мову і літературу. Він чудово знав і відчував рідну українську мову, умів донести і «Фата

моргану», і «Хіба ревуть воли, як ясла повні», і дотепно вести мову «про моторного парубка Енея», і передати романтику і сувору реальність війни у «Прапорonosцях», і озвучити музику ліричних віршів Сосюри, ритми «Червоної зими»... Ми полюбили музику, склад, барвистість української мови. Ми стали українцями.

Я ще раз прошу вибачення у всіх тих шкільних учителів, що тут не згадані, але моя пам'ять зберігає їхні імена: Сергія Васильовича Марусова, фізика, Станіслава Сігізмундовича Пазіо, історика, Валентину Пантелеймонівну Кожухарь, хіміка-біолога... Кожний з них, приходячи до нас у клас, обертав нас у «свою віру» – математика, історика, фізика, разом уводячи нас у ту чарівну неосяжну сферу, ім'я якої – освіта, знання, людяність. Велике незбагненне таїнство дійсних Педагогів! Щасливі всі діти, яких вели і ведуть по життю Педагоги.

Говорячи про улюблених учителів, я не можу не згадати про батьків, моїх старших сестер Аню та Раїсу – моїх найперших учителів.

... Ось уже 25 років кожного 1 жовтня в нашому НТУ «ХПІ» проводяться Семковські наукові читання. Це – данина глибокої поваги Михайлові Федоровичу Семку, Героєві Соціалістичної праці, Заслуженому діячеві науки і техніки України, докторові технічних наук, що 33 роки очолював Харківський політехнічний і 37 років – нашу кафедру. У читаннях у його день народження беруть участь тільки молоді дослідники. Щоразу, відкриваючи ці читання, я шукаю такі особливі слова, які б хоч якоюсь мірою відбили б ті або інші грані цієї обдарованої Чудової Особистості, Вчителя, що залишив глибокий слід і в моєму становленні як людини, як фахівця, і у всьому моєму житті, в моїй долі, в долі моєї сім'ї.

Сьогодні на фоні відсутності дійових молодіжних організацій, в умовах дезорієнтації української молоді щодо історичних завоювань минулого, істинних загальнолюдських цінностей, цілей життя, доріг, що „ведуть до храму”, я по-новому відчуваю всю значимість свого перебування в комсомолі.

І я радий, що більшість моїх комсомольських побратимів різних років, стали видатними діячами науки, керівниками промислових підприємств, вузів і т. д. Анатолій Шех, нині Герой Соціалістичної праці, очолював технологічний інститут та завод електроапаратури, Адольф Шухов керував заводом ХЕМЗ, Віктор Хаустов – асоціацією „Укртрактор”, Юрій Стеценко очолював Комітет народного контролю України, Анатолій Рославцев працював директором НАТІ, Володимир Подшивалов – велосипедного та мотоциклетного заводів, Володимир Потрашков – очолював заводи ХЕЛЗ та Електромашина, Леонід Товажнянський став ректором, Григорій Гринь, Юрій Сакара, Андрій Марченко, Євген Сокол – проректорами нашого НТУ „ХПІ”. Февзі Якубов, в комсомолі з яким у нас все відбувалось паралельно, на голому місці в Сімферополі започаткував новий вуз, очолив його, став Героєм України, створив неповторний меморіал на честь українського, узбецького і татарського народів. Багато кафедр та деканатів нашого вузу очолюють колишні лідери нашого комсомолу – Анатолій Шеховцов, Віталій Євстратов, Анатолій Бойко, Володимир Клепіков, Олексій Лобойко, Петро Гладкий, Михайло Солощук, Сергій Космачов, Михайло Рищенко та інші. У далекому 1925 році з села Балясне, що на Полтавщині, прибув до Харкова Михайло Семко, який з комсомольського лідера нашого вузу виріс до знаменитого ректора, Героя Соціалістичної праці, видатного вченого і педагога. Його риси – в кожному з вище названих.

Кажуть, що багато друзів не буває, що їх кількість не витримує випробувань часом.

Життя одних із нас цю тезу підкріплює, інших – спростовує. Я належу до останніх. І безмірно вдячний за це своїй долі. Вибачте мені, мої друзі, імена котрих не згадані тут, – це не зі злої волі, а за браком місця. Всі ви – з моєї юності дорогі мені, назавжди близькі і шановані.

Так сталося, що моя педагогічна та наукова діяльність дали мені можливість спілкуватися, співробітничати, а згодом дружити з видатними зарубіжними колегами – з Угорщини, Німеччини, Польщі, Австрії, Греції, Румунії, Болгарії, Франції, США.

Сюди треба внести і сім'ї названих і не названих колег і друзів. Ці рівні зв'язки з зарубіжжям дозволили і мені, і співробітникам, аспірантам та студентам кафедри своєчасно знайомитись з рівнем освіти і наукових досліджень провідних технічних університетів Європи, мати доступ до новітньої науково-технічної інформації, разом виконувати дослідження, видавати спільні навчальні посібники, статті та монографії. Але головне – це особисті довірливі, щирі відносини, які взаємно збагачують людей, дають можливість пізнати країну, її традиції, побут, мистецтво, культуру. Хочу підкреслити, що значна кількість положень, принципів, які здійснюються тепер в рамках Болонського процесу, уже перевірені і апробовані практикою нашого співробітництва попередніх десятиліть.

Сьогодні ж особливої вдячності достойні ті друзі і колеги, які під час розвалу соціалістичної співдружності піднялись вище ідеологічних нагромаджень і політичних протистоянь, а за орієнтир взяли загальнолюдські цінності, ідеали людяності і ні на хвилину не призупиняли наше співробітництво і дружбу. Це – Ференц Ковач, Ласло Грибовські, Янош Кундрак, Ласло Фрідрік, Ласло Орос, Шандор Шимон, Матяш Хорват, Адам Доброзоні, Мичислав Кавалець, Фрідхельм Лієрат, Лімара Дюбнер, Клаус Грай, Пантю Карапантев та інші.

Наша щорічна науково-технічна конференція „Інтерпартнер – високі технології в машинобудуванні”, яку ми започаткували в 1990 році, стала за цей час справді видатним явищем, яке консолідує вчених різних країн і України, народжує нові ідеї і зв'язки, допомагає добре пізнати один одного, з'ясувати і співставити потенціали окремих вчених і їх наукових колективів. Хочу підкреслити видатний вклад в організацію цих форумів співголів ректора ТОВАЖНЯНСЬКОГО Л.Л. і академіка НОВИКОВА М.В., а також Героя України професора Ф.Якубова, професора Ф.Лієрата, угорських академіків Ф.Ковача та І.Пацельта, професорів Я.Кундрака, Е.Весткемпера, А.Мамаліса, Д.Шнайдера, М.Кавальця, М.Іліаса. Мені дорога сама атмосфера наших зустрічей в Криму, їх людяність, теплота і щирість ювілейних вечорів, можливість сказати добрі слова про людину за її життя, безпосередньо дивлячись в її очі, а не потім...

Це наше загальне міжнародне надбання.

Сьогодні, перебуваючи між жовтнем і листопадом, коли мені „майнула в очі сивина”, я з'ясовую, що непізнаного залишається більше, ніж засвоєного, що не зроблено набагато більше того, що замислювалось, планувалось, що життєві втрати багато в чому переважають здобутки, а час так швидко плине, мерехтить, що надій надолужити втрачене, не зроблене, не пізнане все менше і менше. Чим вимірювати своє життя між жовтнем і листопадом – здобутками чи втратами? Але це вже такий глибокий, всеохоплюючий інтим, з котрим кожному треба залишитися наодинці, бо співвідношення здобутків і втрат – то є наша

доля. А доля країни?

Собі, своїм друзям і колегам я ставлю тривожне питання: чому наша Україна, інтегрально високоосвічена і високорозвинена країна, інтелект і золоті руки якої здатні створювати те, що можуть лише деякі країни світу, – будувати трактори і танки, створювати ракетні комплекси і системи управління космічними апаратами, виготовляти надпотужні турбіни, генератори і верстати, сучасні літаки і велетні – пароплави – чому сьогодні наша Україна така безпорадна? Порівняйте з Угорщиною, Польщею, Чехією, Прибалтійськими країнами. Чому у нас такий низький рівень життя, соціальна незахищеність, безправність народу? Де ті лідери, не „оборотні”, а дійсні, котрі здатні дійсно вболівати за долю народу, долю країни, а не лише за своє збагачення?

Між жовтнем і листопадом перетворюється на щось дивне територія мого рідного Політехнічного. Ось густо зеленіють тополі біля адміністративного корпусу; їх змінюють розлогі каштани біля електротехнічного; раптом, як полум'я, виникають шапки кленів біля дослідного заводу; червоними гронами ягід заглядає в вікна нашої кафедри горобина; радує чудова суміш беріз, ялин, тополь, каштанів навколо центральної площі; могутні крони різних дерев зімкнулися вгорі над меморіалом Слави. Біля факелу-обеліску височать ялинки та похилилась, мов у вічній журбі за загиблими, верба. Саме ці деревця я колись висаджував з моїм синочком, якому було тоді три з половиною роки, Ігорем Івановичем Литвиненком та учасником Великої Вітчизняної війни полковником Костянтином Сергійовичем Філімоновим. Створюючи цей меморіал, ми перенесли до підніжжя обеліску гранітні плити з-під головного аудиторного корпусу. Колись по них ступали і ті студенти та викладачі, які не повернулись з кривавої війни. Перенесли, як символ зв'язку поколінь, як символ зв'язку часів, як нетлінність віри в щасливе майбутнє.

Між жовтнем і листопадом у барвистому оточенні дерев стоять корпуси мого університету – Величного храму науки. Якомусь з них вже за 120 років, іншому менше. Але до кожного з них, як до храму, прокладені, прокладаються і будуть прокладатися тисячі і тисячі доріжок найдопитливіши, найенергійніши, найталановитіши. Цей храм їм не змінить, їх не зрадить. А вони створять майбутнє, якого вартий наш народ.